

Sosial və emosional öyrənmənin

inkişafı

HESABAT

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) dünyada sosial və emosional bacarıqlar üzrə sorğunun nəticələrinə dair növbəti hesabatını (The Survey on Social and Emotional Skills - SSES) təqdim edib. Hesabat 10 və 15 yaşlı şagirdlər üçün sosial və emosional bacarıqların inkişafına kömək edən şərait və təcrübələri qiymətləndirir. SSES-in ikinci turu 2023-cü ildə 16 ölkənin və submilli qurumların iştirakı ilə keçirilib: Bolqarıstan, Boqota (Kolumbiya), Çili, Meksika, Peru, İspaniya, Ukrayna, Dehli (Hindistan), Dubay (BƏƏ), Emiliya-Romanya (İtaliya), Qunma (Yaponiya), Helsinki (Finlandiya), Jinan (Çin Xalq Respublikası), Kudus (İndoneziya), Sobral (Braziliya) və Turin (İtaliya).

Hesabatın təqdimat mərasimində çıxış edən İƏİT-in Təhsil və Səhiyyə departamentinin direktoru Andreas Şleyxer qeyd edib ki, texnoloji irəliləyişlər, dəyişən əmək bazarları və mürəkkəb sosial və ekoloji problemlər öyrənmələri daha geniş bacarıqlar dəsti əldə etməyə məcbur edir. Bu inkişaf edən mənzərədə koqnitiv, eyni zamanda sosial və emosional bacarıqlar (məsələn, empatiya, yaradıcılıq, əzmkarlıq və emosional tənzimləmə) şəxsi və kollektiv problemlərin və qeyri-müəyyənlərin həlli üçün vacibdir.

XX əsrdə akademik bacarıqlar əsas olduğu kimi XXI əsrdə də əsas bacarıqlar sosial və emosional bacarıqlar olacaq

İş yerində sosial və emosional bacarıqlar effektiv əməkdaşlığı təşviq edir

Bu sənədlər insanların birlikdə səmərəli işləyə bildiyi, yeni çağırışlara uyğunlaşma, empatiya və dürüstlüklə rəhbərlik edə biləcəyi canlı, innovativ iqtisadiyyatlar yaratmaq üçün əsasdır.

Təhsil nailiyyətlərinin və idrak bacarıqlarının faydaları geniş şəkildə öyrənilib, lakin yeni məlumatlar sayəsində sosial və emosional bacarıqların faydaları getdikcə daha çox başa düşülür. İş yerində sosial və emosional bacarıqlar effektiv əməkdaşlığı təşviq edir, bugünkü sürətlə dəyişən iqtisadi mənzərədə əvəzolunmaz olan keyfiyyətlərə - yaradıcı yanaşmalara imkan və innovasiyalara təkan verir.

Cəmiyyət səviyyəsində sosial və emosional bacarıqlar icmaları bir arada tutan və vətəndaşları daha böyük xeyirə töhfə vermək üçün gücləndirən təməldir. Onlar konstruktiv dialoqa, münaqişələrin həllinə və ortaq problemlərin həllində əməkdaşlığa imkan verir. Bu bacarıqlar olmadan cəmiyyətlər parçalanma və gələcəyin kollektiv problemlərinin öhdəsindən gələ bilməmə riski ilə üzləşirlər.

Sosial və emosional öyrənmə təkə fərdi öyrənmələrə fayda vermir, həm də əməkdaşlıq, ünsiyyət və empatiyanın təhsil təcrübəsində mərkəzi yer tutduğu öyrənmə mühiti yaratmağa kömək edir. Bu bacarıqlar - tələbələrə öz emosiyalarını anlamaq və tənzimləmək, başqaları ilə effektiv qarşılıqlı əlaqə yaratmaq və çətinliklərin öhdəsindən gəlmək imkanı verir - həm qısamüddətli akademik uğur, həm də uzunmüddətli şəxsi inkişaf üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Sosial və emosional öyrənmə tələbələrə dərsləri ilə daha dərinləşməyə və öyrənməyə daha çox maraqla və yaradıcılıqla yanaşmağa imkan verir.

Məktəb günü sona çatdıqda sosial və emosional öyrənmə dayanır

Sosial emosional öyrənmə təkə bacarıqları ilə qarşılıqlı əlaqənin əlavə məhsulu kimi meydana çıxır. Sosial təcrübələr bu bacarıqların inkişaf etdirə bilsə də, sosial və emosional öyrənmə məqsədyönlü say, planlaşdırma və təcrübə tələb edir. Akade-

mik fənlər sistemətik şəkildə tədris edildiyi kimi, sosial və emosional öyrənmə strukturlaşdırılmış fəaliyyətlər, açıq tədris və istiqamətləndirilmiş düşüncə vasitəsilə fəal şəkildə inkişaf etdirilməlidir. Məktəb günü sona çatdıqda sosial və emosional öyrənmə dayanır. Bu, sinifdən kənar da davam edir və evdə, eləcə də təhsilalanların müxtəlif fəaliyyətlərdə təşviq edilə bilər.

Gələcək nəsillərin sosial və emosional bacarıqlarını necə təkmilləşdirməyi başa düşmək üçün sistemlərin harada uğur qazandığı və daha çox diqqətin lazım olduğu yerlərə dair anlayışlar tələb olunur. Hesabat bu kritik bacarıqların məktəblərdə, evlərdə və cəmiyyətdə necə inkişaf etdirildiyinə dair həm təhsil sistemlərini daxildir, həm də təhsil sistemləri arasında əsas fərqlərə dair fikirlər təklif edir.

Hesabat 10 və 15 yaşlı tələbələrin məlumatlarına diqqət yetirir, onların öyrənmə mühitlərini, sosial və emosional bacarıqların məktəblərdə, evlərdə və daha geniş cəmiyyətdə təşviq edilməsi yollarını araşdırır. Hesabat məktəb siyasətlərini və təcrübələrini təkmilləşdirmək yolu ilə sosial və emosional bacarıqların təşviqi üçün əsas tövsiyələri təqdim edir (məsələn, müəllimlərin rəyi, təlimi, hazırlığı və münasibətləri; bu bacarıqların fənlər üzrə oflayn, rəqəmsal və uzaqdan öyrədilməsi; və dərs-dənkənar fəaliyyətlər), məktəb iqliminin yaxşılaşdırılması (məsələn, tələbə mənsubiyyəti; münasibətlər; və zorakılıq və stresslə mübarizə) və gender bərabərliyinin inkişaf etdirilməsi (məsələn, stereotiplərə qarşı çıxmaq; və bacarıqların inkişafı üçün karyeraya ədalətli çıxışın və valideyn dəstəyinin təmin edilməsi).

Hesabatda Bolqarıstanın Ukraynaya qədər 16 ölkənin və submilli qurumların, eyni zamanda 2019, həm də 2023-cü illərdə tədqiqatda iştirak etmiş 23 təhsil sistemindən əldə edilən məlumatlardan istifadə edilir. İki şəhər, Boqota (Kolumbiya) və Helsinki (Finlandiya) həm COVID-19 pandemiyasından əvvəl, həm də sorğunun sonrakı mərhələlərində iştirak edərək, təhsil sistemlərinin şagirdlərin sosial və emosional inkişafını dəstəkləmək üzrə necə uyğunlaşdığını araşdırmaq üçün unikal fürsət təklif edib.

Sosial və emosional təhsili prioritet etməliyə

Boşluqları aradan qaldırmaq və sosial və emosional öyrənməni yaxşılaşdırmaq üçün fəal tədbirlər görmək məsuliyyəti hamımızın - siyasətçilər, müəllimlər, icmalar və valideynlər - üzərinə düşür. Nailiyyəti, əlaqəni, açıq fikirliliyi, əməkdaşlığı və şəfqəti qiymətləndirən bir dünya üçün çalışdığımızı bilərək, sosial və emosional təhsili prioritet etməliyə. Gələcək qeyri-müəyyənlərlə birlikdə gələcək nəsli bu əsas bacarıqlarla təchiz etməklə bir şey dəqiqləşdir: onları bunu qarşılamaya hazır olacaqlar.

Hesabatın əsas nəticələri: XXI əsrin əsas bacarıqları

Hesabatın təqdimatında qeyd olunduğu kimi, başlıca nəticələrdən biri budur ki, XX əsrdə akademik bacarıqlar əsas olduğu kimi XXI əsrdə də əsas bacarıqlar sosial və emosional bacarıqlar olacaq.

Süni intellekt dövrü bizi insan edən və təhsil sistemini sınaqdan keçirən bir suala sövq edir. Al artıq 15 yaşlı uşaqlardan oxumaq və riyaziyyat tapşırıqlarında üstün olduğu üçün, dəyişən dünyada uğur qazanmaq üçün onlara bu kompetensiyalardan daha çox ehtiyac olacaq.

Şagirdlər məktəbdə xoşbəxtidirmi?

OECD-nin yeni məlumatları göstərir ki, aşağı performans göstərən şagirdlər məktəbdə, bir qayda olaraq, yaşdılarına nisbətən daha qəzəbli olurlar. Bəzi təhsil müəssisələrində pis qiymətləri olan 15 yaşlı uşaqların demək olar ki, üçdə biri məktəbdə çox vaxt əsəbi olurlar. Şagirdlərin məktəbdə yaşadıkları emosional məktəbin ümumi iqliminin, həm də onların sosial və emosional bacarıqlarının yaxşı göstəricisidir.

Zorakılıq şagirdlərin təhsil nəticələrinə ciddi ziyan vura bilər

Sosial və emosional bacarıqlara dair son araşdırmalar göstərdi ki, bir çox təhsilalanlar zorakılığın həm qurbanı, həm də icraçılarıdır. Orta hesabla onların təxminən 67%-i zorakılığa məruz qaldıqlarını söylədi, 40%-i isə digər yaşdılarına qarşı zorakılıq etdiyini etiraf edib.

Məktəblərdə zorakılıq və onun digər formaları şagirdlərin sağlamlığına, rifahına

və təhsil nəticələrinə ciddi ziyan vura bilər.

Lakin bir çox məktəb rəhbərləri tez-tez öz məktəblərində zorakılıq problemlərinin baş verdiyini qəbul etmirlər. Bəzi təhsil sistemlərində şagirdlər hətta zorakılığın yüksək formada olduğuna dair məlumatlar versələr belə, idarəetməçilər bu məlumatları bölüşmür.

Uğurlu şagirdləri yaşdılarından nə fərqləndirir?

Eyni dərəcədə yüksək maraqlı və riyaziyyat bacarığı olan şagirdlər arasında oğlanların elm və texnologiya sahəsində karyera gözləmələri qızlardan iki dəfə çoxdur. Nəticələr göstərir ki, gender stereotipləri ilə mübarizə müəyyən məktəblərdə irəliləmənin yollarından biri ola bilər: oğlanların texnologiyaya daha yaxşı bilməsi ilə razılaşmayan qızların (Peru, İspaniya və Ukraynada) elm və texnologiya sahəsində karyera qurma ehtimalı daha yüksəkdir.

Evdə ən çox kim işləyir?

OECD-nin yeni məlumatları göstərir ki, valideynlər ev tapşırıqlarını daha bərabər payladıqda şagirdlər gender stereotipləri ilə daha çox razılaşmırlar.

Lakin OECD ölkələrində orta hesabla qadınlar təmizlik, yemək bişirmək və uşaqların tərbiyəsi kimi ödənişsiz işlərə kişilərdən iki dəfə çox vaxt sərf edirlər. Sosial və emosional öyrənmə və gender normalalarına baxışların formalaşması şagirdlərin həyatının bütün sahələrində, evdən məktəbə qədər baş verir.

Məktəbdənkənar fəaliyyətlərə dəstək

Məktəbdənkənar məşğələlərdə iştirak 10 və 15 yaşlı şagirdlərdə bütün sosial və emosional bacarıqlarla müsbət əlaqələndirilir. Lakin 15 yaşlı uşaqlardan yalnız üçdə biri (və ya ondan az) müntəzəm olaraq müxtəlif məktəbdənkənar işlərlə məşğul olur. Əksər yerlərdə isə bunu daha az yoxsul tələbə və qızlar edirlər.

Bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün

Müəllimləri və yaşdıları ilə münasibətlərin yaxşılaşdığını bildiren şagirdlər

daha yüksək sosial və emosional bacarıqları haqqında məlumat verirlər. Müəllimlərlə münasibətlər daha çox tapşırıqların icrası, maraqlı, nikbinlik və tolerantlıq, yaşdıları ilə münasibətlər isə daha güclü sosial bacarıqlar və etibarla əlaqədardır. Lakin 15 yaşlı uşaqlar 10 yaşlı uşaqlardan fərqli olaraq sinif yoldaşları və müəllimləri tərəfindən daha az narahatlıq keçirirlər.

Müəllimlərin hazırlığını artırmaq

Sosial və emosional təhsillə bağlı vəzifələr müəllimlərin, xüsusilə orta məktəbin aşağı siniflərində özlərini ən az bacarıqlı hiss etdikləri və hazırlığı olmayan vəzifələr arasında idi. Bu sahədə Dehli (Hindistan), Dubay (BƏƏ), Tszinan (Çin) və Kudus (İndoneziya) şəhərlərində əlavə təlim keçirilib. 15 yaşlılarla işləyən müəllimlərin yalnız 52%-i rəsmi, 32%-i isə qeyri-rəsmi resurslardan istifadə edirdi.

Ailə-məktəb əlaqələri

Əksər valideynlər əzmkarlıq və emosional tənzimləmə kimi bacarıqları övladlarının inkişafı üçün savadlılıq və sayma qədər vacib hesab edirlər. Valideynlər, şagirdlərin və ya müəllimlərin məsuliyyətini necə dərk etdikləri ilə müqayisədə övladlarının sosial və emosional öyrənməsinə görə özlərini daha məsuliyyətli hesab etməyə daha çox meyillidirlər.

Məktəbləri ictimai mərkəzlərə çevirin: Məktəbdə məni emosional bacarıqları daha çox mənsubiyyət və müsbət duyğu hiss edən şagirdlər, xüsusilə sosial və emosional tənzimləmə bacarıqları baxımından daha yüksək sosial və emosional bacarıqlar haqqında məlumat verir.

İƏİT qeyd edir ki, yerli və ya milli təhsil sistemləri sosial və emosional tədqiqatların 2026-cı ildə keçiriləcək növbəti mərhələsində iştirak etmək üçün 2024-cü ilin sonuncu rübünün sonlarına kimi bu tədqiqata qoşulmaqda maraqlı olduqlarını bildirməlidir.

Oruc MUSTAFAYEV